

Розділ I

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА

В.І. АКУЛЕНКО

**Політико-правові проблеми
повернення культурних цінностей
між державами СНД**

Серед широкого спектра прав народів у міжнародних відносинах особливе місце посідає право народу на культурні надбання. Ця правова проблема у зв'язку з її важливістю і традиційною актуальністю ввійшла у контекст міжнародних відносин. Для українського народу реліквії матеріальної і духовної культури відіграють особливу роль у відновленні історичної пам'яті й національної культури, що безпосередньо впливає на розбудову незалежної держави [1]. Самобутність культури нації є важливим чинником, що дає їй підстави для здобуття реального суверенітету, входження у міжнародне співтовариство на рівноправних засадах. Одночасно, культурна спадщина кожного народу є невід'ємною частиною світової культури людства. Нині проблеми охорони та використання національного культурного надбання набули значної міжнародної ваги, стали загальнолюдськими.

Як підтверджує історичний досвід – після розпаду багатонаціональних держав і утворення на їхній території нових незалежних держав між колишньою метрополією і національними окраїнами виникає чимало проблем у всіх сферах взаємовідносин (політичній, військовій, економічній, культурній). Типовим прикладом таких претензій між новоутвореними держава-

ми після розпаду СРСР, є проблема повернення культурних цінностей країнам їх походження, які були ними втрачені. Країнам СНД потрібно було на підставі міжнародно-правової доктрини розробити і прийняти відповідні міжнародні акти в цій культурній галузі, а також створити міждержавний механізм їх реалізації тощо.

Важливим правовим імпульсом у цьому напрямі стала підписана 14 лютого 1992 р. главами держав СНД на Мінській нараді «Угода про повернення культурних цінностей державам їх походження» [2].

Документ був ухвалений із урахуванням положень Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН про проведення або реституцію культурних цінностей країнам їх походження [3], а також Конвенції про заходи, спрямовані на заборону та запобігання ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності [4] від 4 листопада 1970 р.

Держави-учасниці СНД, усвідомлюючи значення, яке надають країни походження поверненню культурних цінностей, що являють культури й історії невід'ємну частину їх духовної, культурної й історичної спадщини, підтвердили, що повернення народам їх творів, рукописів, документів й інших раритетів історії та культури служитиме відродженню національних культур, збереженню і подальшому розвитку загальних культурних цінностей, сприяти-ме зміцненню співробітництва між незалежними державами.

З цією метою держави-учасниці мали засновувати на паритетних засадах Міжурядову комісію для створення механізму і практичної роботи з повернення культурних цінностей державам Співдружності, визначення категорій цих цінностей, що підлягають поверненню (ст. 2). Передбачалося також заснування національних комісій щодо складання систематичних описів культурних й історичних цінностей, що перебувають як на території відповідної держави, так і в інших державах співдружності (ст. 3), надання можливості експертам національних комісій ознайомитися з фондами державних музеїв, бібліотек і архівів одна одної (ст. 4) тощо.

До таких проблем, як повернення культурних цінностей, пов'язаних із розпадом СРСР й утворенням на його території нових держав, на нашу думку, найбільш підходить термін «репатріація», в значенні повернення на «батьківщину» (*patria*) – в розумінні останнього як держави, а не отримання «реституції». Таке усвідомлення поняття означало б, що дана проблема потребує врегулювання міжнародним правом у дещо іншому аспекті. При розпаді СРСР як багатонаціональної держави незалежність здобули держави, які колись існували, але втратили суверенітет.

Маємо справу, по суті, з необхідністю врегулювання питань успадкування культурного надбання. За таких обставин цілком природно, що вони мали би бути складовою частиною загальної програми правонаступництва для всіх держав СНД.

Як зазначає польський фахівець із міжнародного права Войцех Ковальські, прийняття терміну «репатріація», що «чітко ідентифікує конкретний фактичний стан і юридичну проблему, якою є репатріація культурної спадщини в зв'язку з уступками територій і розпадом багатонаціональної держави, було б також кроком у напрямі розв'язання проблеми невизначеності й неоднозначності, і, як наслідок, майже повсюдне змішання понять і відповідних їм правових концепцій у галузі врегулювання статусу культурних цінностей» [5].

Про це також нагадують фахівці ЮНЕСКО Л. Протті О'Кіф: «Це явище серйозно утруднює розвиток даної галузі права» [6]. Можна стверджувати, що репатріація є інструментом реалізації міжнародного права у сфері національної культурної спадщини при розпаді багатонаціональної держави і територіальних поступок, як це має місце з поняттям «реституція», котре застосовується у випадку військового пограбування.

Прецеденти репатріації культурних цінностей у розглядуваному аспекті мали місце в зв'язку з розпадом після I Світової війни Австро-Угорщини. Підписаний 27 листопада 1932 р. договір між Австрійською Республікою й Угорським Королівством, у якому було досягнуто бажаний компроміс «про деякі предмети з музеїв і бібліотек» [7]. Зокрема, австрійська сторона зобов'язувалася передати Угорщині національні реліквії (36 рукописів, понад 150 творів мистецтва, історичних пам'яток тощо), а також визнавала загальними і недоторканими інші габсбурзькі колекції. Але – передавала угорській стороні певні особливі права на ці культурні цінності (доступ, дослідження, реставрація, допоміжні матеріали, інвентарні списки, каталоги тощо).

Цей документ, незважаючи на те, що минув тривалий час із дня його підписання, донині становить не тільки історичний інтерес – до певної міри може слугувати за міжнародно-правовий орієнтир для країн СНД.

Здавалося, подальші норми мають овійовати їх новим змістом. Але сталося навпаки.

Історичний обмін культурними цінностями так і не розпочався, через розгорнуту в органах масової інформації та парламенті Російської Федерації кампанію за його відміну, яка супроводжувалася перекрученням його сенсу та мети. Цю кампанію підтримали

вчені й діячі культури, зокрема, І.О. Антонова, Д.С. Лихачов, В.Б. Чурбанов, Т.Г. Шумнова, які ігнорували пріоритетні питання власності й володіння за міжнародним правом, переважно відстоюючи за традицією гарантії доступності і збереження культурних цінностей. Так, філософ В.Б. Чурбанов твердив, що «мають царювати внутрішні закономірності самої культури, які не збігаються з логікою і аргументами політики, економіки, державного будівництва. Це пріоритет традицій, що склалися перед новаціями, концентрації перед розтягуванням, цілісності перед роздробленням, пріоритет історизму перед миттєвістю» [8].

В інтерв'ю кореспонденту «Московских новостей» академік Д.С. Лихачов сказав: «Ельцин тоже делает ошибки, и как раз сегодня я вынужден был отправить ему телеграмму с протестом. Это по поводу минского соглашения о разделе библиотек, архивов и музеев между «независимыми государствами». Потому что это соглашение – преступление против национальных культур всех наших народов. Подготовили и подписали его невежественные люди. Что значит возвращать памятники по национальной принадлежности? Мы станем збивать в киевских церквях Врубеля и Нестерова? Или вспомним что знаменитый спящий лев на алушкинской лестнице – из Эрмитажа? А куда мы в Петербурге денем западную живопись <...> Вы представляете, какой пик национализма и шовинизма поднимется в наших народах, когда скажем, из провинциальных музеев начнут вывозить в обе стороны то, что уцелело.. Это же путь к Карабаху в границах всего бывшего Союза! Путь к фашистскому режиму в каждой республике. И если б я не был уверен, что парламент не ратифицирует преступное это соглашение, то, наверное, стал бы подыскивать себе другую страну, чтобы дожить отпущенное мне время» [9].

На таку проімперську упередженість публічно зреагував академік НАН України Я. Ісаєвич у відкритому листі «Чуже треба віддавати колего».

Щоб скомпрометувати ідею угоди про обмін культурними цінностями, Ви наводите заздалегідь безглузді вимоги яких ніхто не думав висувати. Але як Вам відомо й незліченні реальні факти грабежу національних скарбів за волею кремлівських правителів. Наприклад, після варварського руйнування київського Золотоверхого Михайлівського собору його унікальні мозаїки (серед них всесвітньовідомий «Дмитро Солунський») було взято «тимчасово на виставку» в Третяковську галерею.

Вони залишаються там і досі, незважаючи на неодноразові чемні нагадування громадськості України та офіційних осіб.

Повірте, аж ніяк не сприяють добрим стосункам і взаємній повазі статті, в яких слова «незалежні держави» взято в лапки, а демократично обраний президент сусідньої країни зовсім незаслужено називається «заложником найагресивніших (!) сил [10].

«Ми ледве були не зайшли далеко, коли підписали угоду про повернення художніх цінностей Україні – українських, Білорусі – білоруських. Це жахливо. Як і пограбування мистецтва Італії Наполеоном», – продовжила волюнтаристські порівняння віцепрезидент Міжнародної ради музеїв, директор Музею образотворчого мистецтва ім. О.С. Пушкіна Г. Антонова. Що вже говорити про неоімперські заяви панів Бабурина, Жириновського і К^о, які гіпертрофують справу так, що, наприклад, колекцію скіфського золота з Ермітажу можна передати лише країні їх походження – Скіфії. Інакше кажучи, коли скіфи дадуть доручення президенту України на ці мистецько-ювелірні цінності.

Можна нескінченно цитувати подібні політичні доводи-інсинуації, які чимось нагадують категоричні заперечення будь-яких прагнень українства Тьотею Мотею з Курська з відомої п'єси «Мина Мазайло» драматурга М. Куліша: «Да етого не может быть, потому что етого не может быть нікада» [11].

Не все гладко й серед українських фахівців, зокрема, музейників. Так, головний зберігач Музею історичних коштовностей України О. Старченко заявляла: «Припустімо: віддадуть нам скіфське золото, картини Г. Левицького, чернігівські ікони, мозаїки Михайлівського золотoverшого монастиря – і що на них чекає? Нині, на превеликий жаль, музеї України не мають належної бази, щоб вести реставраційні роботи для збереження унікальних національних пам'яток» [12].

На круглому столі на тему «Повернення культурних цінностей в Україну», який провели Комітет Верховної Ради України з питань культури і духовності, Центральний держаний архів зарубіжної україністики та Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України в лютому 2009 р., в контексті конструктивного обговорення державної політики щодо повернення культурних цінностей все ж прозвучали подібні сентенції. Мовляв, варто більше уваги приділяти збереженню наявних культурних цінностей, ніж їх поверненню з-за кордону, коли їм не зможемо дати ради.

Кожна окремо взята позиція «повернення» і «збереження» відповідають сучасним реаліям, проте, їх штучне протиставлення одна одній не вносить нічого іншого, крім деструктиву і духовного хуторянства у важливу національно-культурну справу.

15 травня 1992 р. У Ташкенті главами урядів держав СНД було укладено нову «Угоду про співробітництво в галузі культури» [13]. До речі, документ підписано лише в одному примірнику російською мовою, який зберігається в архіві уряду Республіки Білорусь, який мав направити державам, що підписали цю Угоду, її завірену копію.

Це був значний крок назад порівняно з «Угодою про повернення культурних й історичних цінностей державам їх походження», яка була оформлена державними мовами всіх держав-учасниць, причому всі тексти мали однакову силу. Додамо – ініційований і тактично розрахований Російською Федерацією на її підміну. Тут уже мова не йшла про реальне повернення культурних цінностей країнам їх походження на підставі норм міжнародного права, а лише стисло в єдиній статті (ст. 3) декларувалося таке право народів. Передбачено було наступне:

Сторони гарантують доступність зібрань, колекцій та інших культурних цінностей, які склалися й утворюють бібліотечний, музейний і архівний фонди незалежних держав, для громадян держав-учасниць цієї Угоди в однаковій мірі й на тих же умовах, як і для своїх громадян.

Сторони забезпечують для всіх учасників цієї Угоди одержання повної інформації про історико-культурні цінності народів, що зберігаються в державних зібраннях, колекціях і фондах інших держав-учасників Співдружності, і їх використання з метою освіти, науки і культури в межах міждержавних програм.

Сторони визнають необхідність створення міждержавної експертної комісії з повноважних представників Сторін для розгляду питань і підготовки рекомендацій щодо реституції культурно-художніх цінностей на основі дво- або багатосторонніх угод у відповідності своїм законодавствам і нормам міжнародного права (ст. 3).

Час, що минув тільки зайвий раз підтвердив, що ця норма Ташкентської угоди, ініційованої Російською Федерацією, практично не діє; не створено й будь-якої міждержавної інституції. Це, зазначалося в літературі В. Черніком (Білорусь) [14] і, певною мірою, М. Богуславським (Росія) [15], не може викликати тривогу в цій культурній сфері.

Напередодні підписання Ташкентської угоди Республіка Білорусь 24 квітня 1992 р. в Кишиневі на нараді представників країн СНД подала свої зауваження до неї [16]. Зокрема, пропонувався інший виклад ст. 3:

Сторони гарантують безперешкодну повну доступність бібліотечних, музейних і архівних фондів усіх сховищ, розташованих на території незалежних держав для роботи повноважних комісій фахівців, сформованих урядами кожної зі сторін з метою виявлення і введення в науковий обіг історико-культурних цінностей, створених народами держав-учасниць угоди.

Сторони визнають необхідність створення міждержавної комісії щодо вирішення проблем власності на історико-культурні цінності, котрі зібрані в музеях, бібліотеках, архівах та інших сховищах колишнього Союзу РСР, а також перерозподілені останніми в інші аналогічні установи на території колишнього Союзу РСР, а також проблем реституції культурних цінностей.

Спірні питання про належність тих чи інших цінностей сторони мали вирішувати на двосторонній і багатосторонній основі відповідно до норм міжнародного права і внутрішнього законодавства. Внесення такого застереження, як зазначалося, є надто принциповим у цій культурній сфері, інакше документ не буде сприяти взаєморозумінню і взаємному довір'ю між нашими країнами і народам. Далі цитуємо:

Відхід від порушених в статті 3 Угоди проблем, або інше смислове їх тлумачення буде означати відмову від надання народам колишнього Союзу РСР права на інформацію про створені ними історико-культурні цінності, а також від вирішення питання про права власності на товарно-культурні цінності, зібрані спільними зусиллями Сторін у загальні музейні, бібліотечні та архівні фонди.

Незважаючи на принципові зауваження Республіки Білорусь, вони не були враховані, коли глави урядів країн СНД приймали в Ташкенті Угоду, Україна, яка 16 липня 1990 р. прийняла «Декларацію про державний суверенітет України» [17], в якій проголосила «право про повернення у власність народу України національних, культурних та історичних цінностей, що знаходяться за межами Української РСР», мала солідаризуватися з Республікою Білорусь і відстояти свої права у цій культурній сфері, проте, вона, на жаль, як інші держави СНД, діяла під диктовку російської сторони.

З точки міжнародного права, а також за положеннями внутрішнього законодавства, між згаданими двома угодами маємо юридичну суперечність. По-перше, згідно законодавчої ієрархії – це документи різного рангу: вищі, підписані президентами держав (Мінська угода), і нижчі – главами урядів (Ташкентська угода).

Здійснення зовнішньої політики покладається на виконавчу владу і відповідальним за неї є президент держави – згідно конституцій Російської Федерації, України, Білорусі й інших країн Співдружності [18]. Всі інші посадовці, в т.ч. глави урядів, у здійсненні міжнародної політики підпорядковані президентам своєї країни. Оскільки Мінська угода є чинною, вона мала знайти відображення хоча б у преамбулі Ташкентської угоди. Інакше кажучи, замовчуючи її положення про повернення і реституцію культурних цінностей державам їх походження наперед, піддавалася б сумніву її юридична значимість, обов'язковість до виконання.

Дбаючи про національні інтереси, громадські організації, зокрема, Білоруський фонд культури, звернулися до глав урядів СНД, які підписали Ташкентську угоду, з принциповими запереченнями її змісту [19]. «На жаль, всі ті добрі стосунки між нашими народами в галузі культури, що нам хотілося зберегти і примножити, в Угоді означено лише декларативно, – зазначено в цьому документі. – Водночас, слабо зауважена спроба реанімації наднаціональних органів управління культурою, прагнення загнати відносини в галузі культури у формальні рамки надуманих програм надано в документі надто конкретно».

Навіть побіжний аналіз ст. 3 Ташкентської угоди свідчить про... заперечення самої постановки питання власності на колись спільні історико-культурні цінності (фондів колишніх союзних музеїв, бібліотек, архівів й інших подібних сховищ), тому визнання необхідності створення міждержавної експертної комісії щодо проблем реституції виглядає досить наївно.

Як слушно зазначалося у зверненні, варто, насамперед, визначити, хто має юридичне право власності на конкретні цінності, після чого слід здійснити саму процедуру реституції, тобто їх повернення законним власникам. Причому керуватися слід нормами міжнародного права й укладеними міжнародними угодами, і лише потім – внутрішнім законодавством. У Ташкентській угоді пріоритети розставлені у зворотному напрямі.

Автори згаданого звернення – а серед них були такі відомі діячі літератури та культури як Василь Биков, Адам Мальдзіс й інші – ставили питання про денонсацію цього документа і сподівалися, що

їх прикладу дотримуються інші країни СНД, оскільки в порушених питаннях сконцентровані і політика, і економіка, і культура. Проте, сподівання виявилися марними, оскільки російські дипломатичні заходи вживалися зовсім для іншого юридичного проекту.

Як наслідок: Верховна Рада Російської Федерації підтримала критичні виступи політиків, діячів російської культури і мистецтва, які звинуватили експертів, які підготували текст Мінської угоди, в некомпетентності й прийняла постанову про її скасування. Для наочного усвідомлення такого довільного підходу й нехтування нормами міжнародного права і міжнародної моралі наведемо документ в оригіналі.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ № 20

О Соглашении государств – участников Содружества Независимых Государств «О возвращении культурных и исторических ценностей государствам их происхождения»

В связи с заключением 14 февраля 1992 г. в г. Минске главами государств-участников Содружества Независимых Государств Соглашения «О возвращении культурных и исторических ценностей государствам их происхождения» Верховный Совет Российской Федерации **п о с т а н о в л я е т**:

1. Отменить на территории Российской Федерации действие Соглашения «О возвращении культурных и исторических ценностей государствам их происхождения» как не соответствующего законодательству Российской Федерации и международному праву в области охраны всемирного культурного и природного наследия.

2. Рекомендовать Конституционной комиссии и Комитету Верховного Совета Российской Федерации по международным делам и внешнеэкономическим связям при подготовке новой Конституции Российской Федерации и проекта закона Российской Федерации «О международных договорах Российской Федерации» предусмотреть положение об обязательной ратификации всех международных договоров, касающихся сохранения национального культурного и природного наследия народов России.

Первый заместитель Председателя
Верховного Совета Российской Федерации
С.Л. ФИЛАТОВ

Москва, Дом Советов России
20 мая 1992 года

Розглянемо хибне юридичне обґрунтування Постанови Верховної Ради Російської Федерації, яка відміняє на території своєї держави угоду «Про повернення культурних й історичних цінностей державам їх походження» як таку, що не відповідає внутрішньому законодавству і міжнародному праву в галузі охорони всесвітньої культурної та природної спадщини. У документі заявлено, але нічого не сказано, в чому ж полягає протиріччя між Мінською угодою, підписаною главами держав СНД, і міжнародним правом у контексті повернення та реституції культурних цінностей і взятими державами-учасницями міжнародними зобов'язаннями.

По-перше, має місце довільна підміна міжнародно-правових термінів і понять, що стосуються охорони всесвітньої культурної і природної спадщини. Звернемося до Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р., яка була ратифікована СРСР у 1988 р., правонаступником зобов'язань якого є Російська Федерація, Україна і Білорусь [21].

У Конвенції під «культурною спадщиною» розуміються пам'ятки (твори архітектури, монументальної скульптури і живопису, структури археологічного характеру, печери тощо), ансамблі (групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, з'єднані чи пов'язані з пейзажем), визначні місця (твори людини або спільні витвори людини і природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця), що мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва, науки, естетики чи антропології (ст. 1).

Під природною спадщиною розуміється: природні пам'ятки, створені фізичними і біологічними утвореннями, геологічні й фізикографічні утворення та суворо обмежені зони, що являють ареал тварин і рослин, що зазнають загрози, природні визначні місця чи суворо обмежені природні зони, що мають видатну універсальну цінність з точки зору науки, збереження чи природної краси (ст. 2).

У Конвенції 1972 р. мова йде не загалом про всі пам'ятки культури, а, як слушно визнає російський правознавець Л. Галенська, тільки про визначні об'єкти [22]. Тільки вони є предметом такого міжнародно-правового регулювання.

Статусом всесвітньої спадщини за цим міжнародним актом, як стверджує О. Мельничук, «...наділяються лише ті об'єкти, які є:

1. *унікальними та незамінними цінностями* – тобто які є єдиними у своєму роді та втрата яких є «згубним збідненням надбання всіх народів світу»;

2. *пам'ятками видатного універсального культурного і природного значення* – тобто ці об'єкти настільки визначні для того народу, котрий є їхнім творцем, що становлять цінність для всього людства:

3. *нерухомими пам'ятками культури* – конвенція поширюється виключно на нерухомі об'єкти; та які:

4. *відповідають критеріям, встановленим Комітетом всесвітньої спадщини*, для культурної і для природної спадщини існують відповідні критерії окремо.

5. *унесені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО*, – Комітет всесвітньої спадщини на підставі критеріїв регулярно складає, поновлює й публікує Список всесвітньої спадщини» [23].

На 2008 р. до Списку ЮНЕСКО занесено 851 об'єкт всесвітньої культурної і природної спадщини. Від Російської Федерації – 23 (Московський Кремль, історична частина Санкт-Петербурга, Кижі, оз. Байкал, незаймані ліси Комі й інші; від України – 5 (Софійський собор, Києво-Печерська лавра, історичний центр Львова, геодезична дуга Струве і первісні букові ліси Закарпаття) [24].

Не треба бути юристом, аби зрозуміти, що міжнародне право в галузі охорони всесвітньої культурної спадщини, на яке посилаються в постанові Верховної Ради Російської Федерації, немає ніякого відношення до «Угоди про повернення культурних та історичних цінностей державам їх походження». Предметом міжнародно-правового регулювання цієї Угоди є зовсім інші об'єкти – рухомі пам'ятки (музейні, бібліотечні й архівні експонати), які були переміщені при втраті країнами незалежності та являють невід'ємну частину їх культурної спадщини.

Різний правовий статус нерухомих і рухомих об'єктів культурної спадщини визначало також чинне на той час законодавство Російської Федерації. Так, Закон РФСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» [25] від 15 грудня 1978 р. регулює правовідносини щодо нерухомих пам'яток історії, археології, містобудування, архітектури і мистецтва (ст. 6). Державний облік пам'яток, що знаходилися в бібліотеках, архівах й інших установах і організаціях, провадиться згідно законодавства про музейний і архівний фонди (ст. 19).

По-друге, на час прийняття постанови Верховної Ради Російської Федерації її чинне законодавство взагалі не передбачало ратифікацію міжнародних угод щодо передачі культурних цінностей країнам їх походження. Звернемо увагу, що п. 2 цієї постанови

тільки рекомендує Конституційній комісії і Комітету Верховної Ради з міжнародних справ і зовнішньоекономічних зв'язків при підготовці нової Конституції Російської Федерації і проекту Закону «Про міжнародні договори Російської Федерації» передбачити положення про обов'язкову ратифікацію всіх міжнародних договорів, які стосуються збереження національної культурної і природної спадщини народів Російської Федерації.

Відповідно до ст. 17, Угода про повернення культурних й історичних цінностей державам їх походження набирала чинності з моменту її підписання, тобто з 14 лютого 1992 р. Саме з цього моменту даний міжнародний документ підлягав виконанню. Проте, всупереч тому, що документ підписали всі держави-члени СНД (випадок доволі нечастий у практиці правонаступництва), її дія була призупинена в односторонньому порядку Російською Федерацією на власній території. Це відбулося 19 лютого 1992 р., тобто через кілька днів після підписання. Національні інтереси практично всіх колишніх республік у цій сфері пов'язувалися саме з участю Російської Федерації. Особливо це стосувалося України, багато цінностей якої були вивезені саме на її територію.

Відтак, відбулося порушення загальних принципів і норм міжнародного права, в т.ч. Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., що є також чинною для Російської Федерації. Відповідно до ст. 57, призупинення дії договору можливе лише згідно з положеннями договору (Угода від 14 лютого 1992 р. не містить таких положень) або за згодою всіх учасників договору після консультацій із договірними державами. Таких консультацій не було проведено і відповідно згода не була отримана. Крім того, ст. 27 забороняє учаснику міжнародного договору посилатися на положення свого внутрішнього права в якості виправдання для невиконання ним договорів. Отже, призупинивши дію Угоди про повернення культурних та історичних цінностей державам їх походження Російська Федерація фактично порушила норми міжнародного права.

1. *Мартиненко А.П.* Права народів в современном праве. – К., 1933. – С. 73; *Акуленко В., Денисов В.* Право українського народу на культурні цінності // Український часопис прав людини. – 1995. – № 1. – С. 55.

2. *Правова охорона культурних цінностей. Україна в міжнародно-правових відносинах / Відп. редактори Ю.С. Шемшученко та В.І. Акуленко.* – К., 1997. – Кн. 2. – С. 531.

3. Там само. – С. 65, 68, 71.

4. Міжнародна охорона, захист і повернення культурних цінностей. Збірник документів. – К., 1994. – С. 41.

5. Ковальська В. Репатрація культурних цінностей в ситуації уступок території і распаду многонаціональних держав // Рєституція культурних каштоўнасцей. Проблемы вяртання і сумеснага выкарыстання юрыдычныя, навуковыя і моральныя аспекты: Матэрыялы Міжнароднай навукавай канферэнцыі, якая адбылася ў Мінску пад эгідай UNESCO 19–20 чэрвеня 1997 г. – Мінск, 1997. – С. 21.

6. Prott L.V., O Kefce P.I. Law and the Cultural Heritage. Vol. 3. Moyoment. – London and Edinburgs, 1989. – P. 829.

7. League of Nations Treaty Series. № 3753. – 1935. – P. 396.

8. Чурбанов В. «Единая культура» и культура единства // Советская культура. – 1991. – 28 августа.

9. // Московские новости. – 1992. – № 12.

10. // Голос України. – 1992. – 9 квітня.

11. Куліш М. П'єси. – К., 2001. – С. 54.

12. Старченко О. Хто вижене гендлярів з храму? // Пам'ятки України. – 1994. – № 1 – С. 139.

13. Вяртаніе. Дакуменнты і архіўныя матэрыялы па праблемах пошуку і вяртання нацыянальных каштоўнасцей, якія знаходзяцца за межамі Рэспублікі Беларусь. – Мінск, 1992. – С. 234–239.

14. Черник В. Вопросы реституции культурных ценностей для Республики Беларусь // Матэрыялы навукаво-практычнага сімпозіуму «Правыя аспекты рэституцыі культурных цінностей: теорія і практыка». – К., 1997. – С. 45.

15. Богуславский М.М. Культурные ценности в международном обороте. – М., 2005. – С. 63.

16. Вяртаніе. Дакуменнты і архіўныя матэрыялы... – С. 239–240.

17. Конституцыі і конституцыйныя акты Украіны. Історыя і сучаснасць. – К., 2006. – С. 188.

18. Там само. – С. 247, 253; Конституции стран-членов СНГ – Єреван, 1997. – Т. 1. – С. 70; Конституция Республики Беларусь // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 1999. – № 11/10.

19. Вяртаніе. Дакуменнты і архіўныя матэрыялы... – С. 248–251.

20. Собрание законодательства Российской Федерации. – 1995. – № 19. – С. 1721.

21. Правова охорона культурных цінностей... – С. 128.

22. Галенская Л.Н. Музы и право: Правовые вопросы международного сотрудничества. – Л., 1987. – С. 126.

23. Мельничук О.І. Міжнародно-правовы статус усесвітнай культурнай і прыроднай спадчыны. – К., 2008. – С. 146.

24. Там само. – С. 160.

25. Закон РСФСР «Об охране и использовании памятников истории и культуры». – М., 1979. – С. 10.

26. Боротьба із злочиннасцю та взаємна правова дамога: Украіна в міжнародно-правовых відносинах / Упоряд. В.Л. Чубарев, А.С. Мацько. – К., 1996. – Кн. 1. – С. 30, 41.